

DEMOCRAȚIE, COEZIUNE ȘI SECURITATE ÎN EUROPA: MODIFICAREA TENDINȚELOR ÎN CONTEXTUL RĂZBOIULUI DIN UCRAINA?

Cristina BOGZEANU

La începutul anului 2022, lumea era încă marcată de consecințele economice ale pandemiei de Covid-19 (creșterea prețurilor energiei, dificultăți la nivelul lanțurilor de aprovizionare și creșterea ratelor inflației), cu efecte nefaste asupra standardelor de viață. Instabilitatea și incertitudinea continuau să caracterizeze mediul internațional de securitate, iar situațiile de criză se profilau în plan economic, social și politic. Mai mult, relațiile dintre marii actori ai arenei internaționale (SUA, Federația Rusă, China) rămâneau unele tensionate, alimentând tendința competitivității și conflictualității la nivel internațional.

În aceste condiții, așa-numita „operație specială” a Federației Ruse în Ucraina, în fapt, un act de agresiune militară nejustificată asupra statului vecin, poate fi interpretată ca manifestare a creșterii competitivității și conflictualității la nivel internațional, la relațiile dintre marile puteri ale arenei internaționale. Același eveniment constituie însă și un punct de turnură în modul în care ne raportăm la specificul mediului de securitate european și la arhitectura de securitate europeană. Conflictul a dus rapid la o polarizare la nivel internațional. Pe de o parte, actorii occidentali s-au solidarizat de partea ucraineană, furnizând acesteia sprijin politic, economic, umanitar și militar pentru a putea rezista și respinge asaltul Rusiei. De cealaltă parte, Rusia a fost susținută de China și alte puteri nonoccidentale, fie tacit (abținere de la a vota în Consiliul de Securitate ale ONU condamnarea acțiunilor Rusiei în Ucraina), fie explicit, oferindu-i alternative de cooperare economică în contextul în care actorii occidentali au impus un set extins de sancțiuni economice și politice. În consecință, tensiunile dintre actorii occidentali (SUA și aliații europeni), pe de o parte, și Kremlin, de cealaltă, au atins cel mai acut nivel după finalul Războiului Rece.

La sfârșitul anului 2022, Ucraina continua să se afle sub asediul forțelor armate rusești și să lupte pentru suveranitatea și integritatea sa teritorială. Caracterul injust al acțiunilor Federației Ruse, atrocitatea crimelor de război, amplitudinea dramei umanitare (A. Sarcinschi 2023), rezistența ucrainenilor în fața atacului, lupta lor pentru suveranitate și integritate teritorială, atașamentul pentru valorile democratice (Buluc și Deac 2022, 96-97) au constituit fundamentul pe baza căruia cauza ucraineană a solidarizat opinia publică și mediul politic euroatlantic. În tot acest timp, actorii statali și nonstatali din acest spațiu au furnizat sprijin de natură politică, economică, umanitară și chiar și militară, printr-un set de acțiuni întreprinse treptat pe măsură ce criza pe care Ucraina o traversează a escaladat, eforturile pe această linie fiind încadrate între două coordonate majore – nevoia de sprijini Ucraina, respectiv nevoia de a evita escaladarea conflictului³⁹.

Invadarea Ucrainei de către Federația Rusă s-a petrecut pe fondul unui mediu internațional foarte competitiv și înclinat către conflict, în special în ceea ce privește relațiile dintre puterile majore ale acestuia⁴⁰. Practic, tensiunile dintre Federația Rusă și actorii occidentali erau ridicate în condițiile în care, pe parcursul anului 2021, Federația Rusă comasase trupe și echipamente militare în apropierea graniței cu Ucraina. Pe parcursul conflictului, degradarea relațiilor s-a adâncit în proporții nemaîntâlnite de la finalul Războiului Rece. Faptul că discursul oficial rusesc cu privire la războiul din Ucraina a glisat foarte repede de la „operație militară specială” cu scopul „denazificării și demilitarizării Ucrainei” la conflict cu actorii occidentali este ilustrativ în acest sens⁴¹.

De altfel, atacul militar al Rusiei asupra Ucrainei are conotații internaționale și poate fi interpretat cu ușurință în lumina luptei pentru putere și influență la nivel internațional, în care un stat revizionist încearcă să destabilizeze sistemul internațional și să îi schimbe

³⁹ Aspectele privind implicarea actorilor euroatlantici de partea ucraineană în contextul invaziei acesteia de către forțele armate rusești au fost analizate și publicate în edițiile speciale ale publicației *Colocviu Strategic* (CSSAS 2022-2023).

⁴⁰ Natura competitivă a relațiilor dintre puterile majore ale sistemului internațional au făcut obiectul unor lucrări anterioare (CSSAS 2021, 69-86).

⁴¹ Spre exemplu, spre finele anului 2022, ministrul de externe al Federației Ruse, S. Lavrov, susținea că SUA și NATO urmăresc să câștige lupta din Ucraina pentru a distruge Rusia. Mai departe, acțiunile întregului Occident și ale președintelui ucrainean confirmă natura globală a crizei ucrainene (Teslova 2022).

caracteristicile în propriul interes. Mai departe, în cazul războiului din Ucraina, putem vorbi despre o opoziție între autocrații și democrații, opoziție care nu se aplică doar celor două părți implicate în conflict, ci și relațiilor la nivel internațional. În primul rând, Federația Rusă are un regim de guvernare autocrat, iar Ucraina avea, la momentul lansării atacului, un regim de guvernare democratic, în ciuda persistenței unor curenți în ceea ce privește calitatea acesteia⁴². Semnificativă în acest sens este și aspirația Ucrainei către integrarea euroatlantică și dezvoltarea unei democrații liberale, demonstrată deopotrivă prin evenimentele din istoria recentă („revoluția portocalie” – 2004, Euro-maidanul – 2013) și prin viziunea strategică⁴³. În acest context, actorii occidentali – democrații liberale sau electorale – și-au exprimat deschis sprijinul pentru Ucraina în timp ce autocrațiile (China, India, Brazilia, Coreea de Nord, Belarus etc.) s-au aliniat de partea Federației Ruse. Această stare a lucrurilor a făcut posibil ca invadarea militară a Ucrainei de către Moscova să fie considerată un „atac împotriva principiilor fundamentale ale ordinii post-Război Rece”, iar principala falie la nivelul politicii internaționale să fie cea între democrații și autocrații (Bunde, și alții 2023, 9).

În ceea ce privește UE, anii trecuți au stat sub semnul crizelor multiple, de natură a fragiliza coeziunea atât la nivel european, cât și la nivel transatlantic. În acest context, considerăm declinul democrației liberale accelerat de succesiunea rapidă a crizelor (criza economică și financiară mondială, criza europeană a refugiaților, pandemia de Covid-

⁴² În clasamentul V-DEM Institute, regimul de guvernare al Ucrainei a fost încadrat în categoria democrațiilor electorale în perioada 2021-2022 (V-DEM Institute 2023, 40). Prin acesta se înțelege că există pluralism politic, iar alegerile sunt corecte; de asemenea, dreptul la vot este garantat și există libertate de exprimare și asociere. Democrația electorală este distinctă de democrația liberală, în cazul căreia vorbim și despre existența constrângerilor juridice și legislative asupra executivului, precum și protejarea libertăților civile și egalității în fața legii (V-DEM Institute 2023, 12). De asemenea, în cazul Ucrainei, semnificativ este că, în anul 2022, a fost retrogradată în categoria autocrațiilor electorale (presupune existența pluralismului politic și a sistemului electoral, dar aspecte fundamentale precum libertatea de exprimare, asocierea și caracterul liber și corect al alegerilor sunt respectate doar parțial). Retrogradarea este explicabilă în condițiile în care, de la 24 februarie 2022, Ucraina este condusă sub legea marțială.

⁴³ În 2019, Constituția Ucrainei a fost amendată astfel încât să includă obiectivul aderării la NATO și UE. „Confirmarea identității europene a poporului ucrainean și ireversibilitatea parcursului european și euroatlantic al Ucrainei” este inclusă în preambulul documentului, care stabilește și atribuții în acest sens pentru principalele instituții naționale (Constitution of Ukraine 2019, 1, 26, 36, 43).

19), emergența democrațiilor iliberale, alături de agresiunea hibridă care viza tocmai slăbirea gradului de atașament al comunității euroatlantice față de valorile fundamentale ale NATO și UE unul dintre principalii factori de natură să ducă la fragmentarea coeziunii europene și transatlantice (CSSAS 2021, 139-150).

1. Cadrul de analiză

Prin prezentul demers, ne propunem să continuăm analiza dinamicii mediului european de securitate pe aceeași linie stabilită în edițiile anterioare ale Evaluării strategice anuale. Premisa de la care plecăm este că, într-un mediu internațional puternic conflictual și competitiv, comunitatea euroatlantică reprezintă unul dintre competitori, reunind actori democratici de statu-quo. Coeziunea acestor actori în baza fundamentului valoric comun este cheia pentru păstrarea relevanței strategice în actualul context și, timp de aproximativ un deceniu, a constituit ținta atacurilor din exterior (agresiune hibridă) și din interior (naționalism extremist, populism), atacuri ale căror efecte s-au potențat reciproc. Conturarea clară a unui risc de natură militară pe continentul european a determinat solidarizarea acestor actori în jurul Ucrainei și s-a constituit într-o oportunitate de reconfirmare a relevanței și rațiunii de a fi a celor două organizații de securitate – NATO și UE. În acest context, se ridică întrebarea cât de durabilă este această coeziune euroatlantică și care sunt factorii care pot determina evoluția evoluției ei spre consolidare sau spre declin.

Pentru aceasta, lucrarea de față va fi orientată pe două direcții de cercetare majore. Prima dintre ele va aborda evoluția calității democrației la nivel european și a disensiunilor între statele membre ale UE. În acest cadru, analiza implicațiilor cererii de aderare a Finlandei și Suediei la NATO va ocupa un loc important, fiind, în opinia noastră, ilustrativă pentru evoluția coeziunii la nivel transatlantic. Cea de-a doua direcție va viza evoluțiile UE în domeniul apărării. Analiza va fi raportată la războiul în plină desfășurare la granița de est a UE, dar și la contextul transatlantic. Tema este relevantă pentru analiza coeziunii, având în vedere că, în anii trecuți, a existat o criză la nivelul relațiilor transatlantice, în special sub mandatul lui D. Trump, în care SUA a încercat să determine statele europene să-și crească contribuția financiară la propria apărare. Pe acest fond, s-a dezvoltat conceptul „autonomie strategică”, interpretat fie ca inițiativă de a consolida

capacitatea de apărare a statelor europene, atât sub egida UE, cât și NATO, fie ca suveranitate strategică.

Analiza este fundamentată pe surse deschise, evenimentele analizate fiind documentate din mass-media. De asemenea, sunt valorificate studiile de specialitate dedicate evoluției calității democrației elaborate de instituții precum Freedom House, V-DEM Institute (University of Gothenburg), *Institutul Internațional pentru Democrație și Asistență Electorală* (IDEA), *Economist Intelligence Unit*, precum și rezultatele eurobarometrelor și a altor sondaje de opinie.

2. Tendințe în planul democrației liberale în Europa

Invadarea militară a Ucrainei de către Federația Rusă a generat o mișcare de solidarizare la nivel euroatlantic atât din perspectiva susținerii părții ucrainene, cât și din cea a coeziunii la nivel intern (NATO 2022a). SUA și-a reafirmat angajamentul față de securitatea europeană, iar NATO a început un proces de consolidare a flancului estic (NATO 2022b).

Una dintre primele decizii adoptate de UE după lansarea invaziei militare în Ucraina a fost impunerea de sancțiuni politice și economice acesteia, încercând astfel să determine Kremlinul să oprească agresiunea asupra statului vecin. Până la finalul anului 2022, Consiliul European a adoptat nouă pachete de sancțiuni împotriva Rusiei⁴⁴. Actorii europeni s-au solidarizat de partea ucraineană condamnăm agresiunea militară nejustificată a Federației Ruse împotriva Ucrainei. Kievul a primit sprijin politic, umanitar, financiar și chiar și militar din partea actorilor occidentali, deopotrivă bilateral și prin intermediul UE. Pe durata anului 2022, sprijinul bilateral din partea guvernelor europene se ridică la 19,9 miliarde de euro, sumă la care se adaugă 29,92 miliarde EUR acordați prin Comisia Europeană și Consiliul European, 2 miliarde EUR prin Banca Europeană de Investiții și 3,6 miliarde EUR prin Instrumentul european pentru pace (Kiel Institute for the World Economy 2023, 2), acesta din urmă vizând în mod special achiziția de armament.

⁴⁴ Conținutul fiecărui pachet de sancțiuni impuse de Consiliul European și Consiliul UE Federației Ruse este disponibil online (European Council 2022-2023).

Solidarizarea de partea Ucrainei a fost vizibilă și în manifestații de stradă în majoritatea statelor europene, solicitând oprirea agresiunii rusești asupra Ucrainei. Rezultatele sondajelor de opinie ilustrează încă și mai bine gradul de susținere pe care cetățenii europeni îl acordă cauzei ucrainene. Eurobarometrul nr. 98 din iarna 2022-2023, arăta că 91% dintre europeni susțin acordarea de ajutor umanitar persoanelor afectate de război, 88% susțin primirea persoanelor care fug din calea războiului, 77% susțin acordarea de ajutor financiar Ucrainei și 74% și-au exprimat acordul față de impunerea de sancțiuni Rusiei (European Commission 2023). În plus, majoritatea sondajelor de opinie indică faptul că europenii consideră Rusia o amenințare militară la adresa statelor lor. Astfel, peste jumătate dintre europeni au o opinie nefavorabilă despre Rusia (NATO 2022d) sau identifică Rusia ca adversar, cu care ne aflăm în conflict (Krastev și Leonard 2023, 6). Evoluția Rusiei în grila de riscuri realizată de *Munich Security Index* pentru anul 2023⁴⁵ indică aceeași tendință în viziunea actorilor euroatlantici asupra Rusiei (Bunde, și alții 2023, 56).

Acest val de solidaritate cu Ucraina a fost dezvoltat în contextul în care calitatea vieții europenilor fusese deja afectată de criza sanitară izbucnită în 2019 și se profilează și pe fondul existenței unor diviziuni în plan politic și social la nivelul actorilor europeni, al declinului democrației liberale și scăderea atașamentului față de aceasta (CSSAS 2022, 46-50). În același timp, studiile recente reflectă și faptul că europenii traversează o perioadă de *policriză*, în care cetățenii se confruntă cu provocări numeroase și profunde (European Parliament Autumn 2022, 6). Astfel, dacă rezultatele sondajelor de opinie citate reflectă solidarizarea europenilor cu partea ucraineană, policriza poate conține indicii ale unor limite ale acestei solidarizări. Preocuparea majoră a europenilor față de creșterea costului vieții și sărăciei și excluderii sociale (figura nr. 1) ar putea părea incompatibilă cu angajamentul financiar major al guvernelor europene pentru susținerea Kievului. Însă, sprijinul manifestat pentru cauza ucraineană la nivel social este menținut și deoarece are, în mod evident, un corespondent în planul reprezentării riscurilor la nivelul cetățenilor europeni – extinderea războiului în plan european și riscul unui accident nuclear.

⁴⁵ Studiul a inclus Ucraina, China, UK, SUA, Canada India, Japonia, Germania, Franța, Italia, Africa de Sud și Brazilia.

Acțiunile guvernelor europene în vederea sprijinirii Kievului sunt astfel susținute de acest raport între reprezentarea socială a riscurilor economice și cele militare, un raport în care cele două sunt plasate pe aceeași treaptă de intensitate.

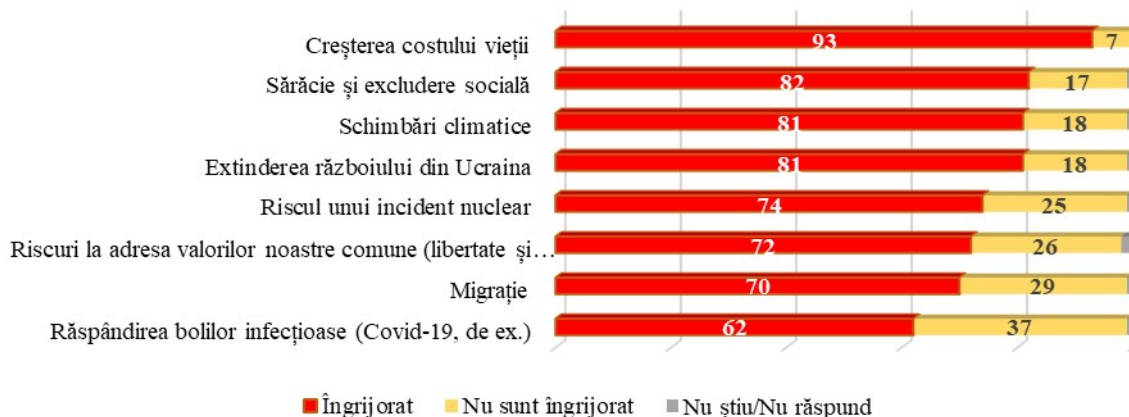

Figura nr. 1: Răspunsul participanților la întrebarea „În ce măsură vă îngrijorează sau nu fiecare dintre următoarele aspecte?”
(European Parliament Autumn 2022, 19)

Un alt aspect relevant conținut de tabloul preocupărilor europenilor în materie de securitate este cel referitor la riscurile la adresa valorilor europene comune, precum libertatea și democrația, 72% dintre respondenți manifestându-și îngrijorarea în această direcție. Reflectarea în plan social a existenței acestor riscuri indică și o conștientizare a importanței acestor valori pentru menținerea standardului de viață european și a necesității de a contracara riscurile care vizează aceste valori. În opinia noastră, această stare a lucrurilor diferă de cea conturată în anul trecut, când raportul Conferinței de Securitate de la München avertiza asupra apariției unui fenomen al „neputinței”, prin aceasta înțelegându-se, la nivelul individului, sentimentul că nimic din ceea ce face cineva nu poate duce la un rezultat pozitiv, iar, la nivelul societății, dezvoltarea unei viziuni conform căreia nu sunt capabile să capete controlul asupra provocărilor. Se crea astfel un context în care democrațiile liberale păreau covârșite și lipsite de ajutor, în timp ce autocrațiile proiectau o imagine a încrederii și hotărârii (CSSAS 2022, 48-49). Atitudinea europenilor față de evenimentele din Ucraina, precum și viziunea lor asupra principalelor riscuri poate indica tocmai ieșirea din acea stare a „neputinței” la care se făcea referire în cadrul Conferinței de Securitate de la München.

Raportul democrație liberală – coeziunea europeană și raportul autocratizare – polarizare socială și politică s-au numărat printre temele abordate în edițiile trecute ale Evaluării strategice în ceea ce privește dinamica securității europene (CSSAS 2022, 46-57) și am identificat existența unei legături clare între declinul democrației liberale la nivel european și tendința de fragmentare a coeziunii europene. În schimb, anul 2022 se conturează a fi un an de turnură și din acest punct de vedere. Conform studiilor de specialitate, tendința de declin a democrației continuă, dar, în același timp, se conturează și primele semne ale începerii unei perioade de recuperare. Conform raportului anual al *Freedom House*, la nivel mondial, tendința de declin a democrației începută cu șaptesprezece ani în urmă continuă, dar numărul statelor care au regresat din perspectiva calității democrației în 2022 (35) este nu doar cel mai scăzut de la începutul acestei tendințe negative, ci și aproape egal cu cel al statelor care au făcut progrese din acest punct de vedere (34) (Freedom House 2023, 8). Un alt argument în favoarea ideii că declinul democrației se apropie de un punct de turnură este și faptul că puterea regimurilor autoritare este limitată, acestea eșuând în a-și avansa interesele în cadrul organizațiilor internaționale.

Indexul democrației publicat de *Economist Intelligence Unit* indică, de asemenea, că, la nivel global, democrația se află într-o perioadă de stagnare, însă, la nivelul Europei de Vest, mai multe state și-au îmbunătățit punctajele în 2022, prin comparație cu 2021 (Economist Intelligence Unit 2023, 3-4). O concluzie similară se regăsește în raportul anual al *Institutului Internațional pentru Democrație și Asistență Electorală* (IDEA) – democrațiile se află fie în declin, fie într-o stare de stagnare, ceea ce face ca lumea să se afle la o răscruce din acest punct de vedere (International Institute for Democracy and Electoral Assistance 2022, 39).

Un punct de vedere contrar este prezentat de raportul *V-DEM Institute* asupra stării democrației pentru anul 2022 care începe prin a menționa că progresele înregistrate în acest domeniu în ultimii 35 de ani au fost pur și simplu șterse, nivelul democrației ajungând, în 2022, la cel al anului 1986 (V-DEM Institute 2023, 6). Studiul menționează că, în 2022, numărul autocrațiilor l-a depășit pe cel al democrațiilor. Notabil, atât în cazul raportului efectuat de *Freedom House*, cât și de cel al *V-DEM Institute* este faptul că *spațiul euroatlantic este unul al*

democrațiilor, deși calitatea lor poate înregistra fluctuații (Freedom House 2023, 22-23) (V-DEM Institute 2023, 9).

De asemenea, *V-DEM Institute* identifică o serie de state care, după parcurgerea unei faze de autocratizare, s-au redresat pe parcursul anului 2022 pe direcția democratizării (Republica Moldova, Macedonia de Nord), ceea ce stă la baza concluziei că statele pot reveni la orientarea democratică după parcurgerea unei etape de autocratizare (V-DEM Institute 2023, 30). În cazul altor actori (Polonia), procesul de autocratizare pare să se fi oprit, atât sub influența forțelor interne (în cazul Poloniei, proteste extinse împotriva interzicerii aproape complete a avortului sau măsurilor restrictive în domeniul mass-media), dar și sub influența războiului din Ucraina și a modului în care Polonia se raportează la evenimentele din estul granițelor sale (V-DEM Institute 2023, 23). În același timp, în cazul altor state, procesul de autocratizare continuă sau se menține pe o direcție constantă. În urma alegerilor parlamentare din Ungaria (aprilie 2022), V. Orban, liderul naționalist al Ungariei, și partidul său de extremă dreapta și-au asigurat un nou mandat la conducerea țării⁴⁶. Semnificative pentru raportarea Ungariei atât la UE, cât și la războiul din Ucraina sunt discursurile premierului reales al țării imediat după anunțarea rezultatelor alegerilor, referindu-se la liderii acestora sub denumirea de „oponenți” (BBC News 2022).

Practic, din perspectiva evoluției democrației liberale și a coeziunii la nivel european, putem vorbi despre un climat în care sunt observabile primele semne ale unei redresări, dar în care tendințele formate anterior nu sunt anulate. De asemenea, în ceea ce privește această tendință de reviriment al democrației și coeziunii, niciunul dintre studiile citate nu ignoră conexiunea dintre războiul Federației

⁴⁶ De asemenea, în paralel cu scrutinul parlamentar s-a desfășurat și un referendum privind drepturile LGBTQ, care însă nu a putut fi validat din cauza eșecului de a întruni numărul minim de voturi valide necesar. Conform Raportului emis de Misiunea OSCE pentru observarea alegerilor, scrutinul din aprilie 2022 și referendumul „au fost bine administrate și gestionate profesional, dar au fost viciate de absența unui teren de joc echitabil. Candidații și-au putut face campanie liber, dar deși competitive, campaniile au avut un ton extrem de negativ și au fost caracterizate de suprapunerea dintre coaliția de guvernare și guvern (...) Lipsa transparenței și controlul insuficient asupra finanțării campaniilor au constituit avantaje pentru coaliția de guvernare (...) Caracterul părtinitor și lipsa de echilibru în acoperirea mass media și absența dezbatelor dintre principalii candidați au limitat semnificativ posibilitatea alegătorilor de a face alegeri informate (...) Contrar bunelor practici internaționale, cadrul legal pentru referendum nu garantează oportunități egale în organizarea de campanii, iar votanții nu au fost informați într-un mod obiectiv și echilibrat privind opțiunile pe care le au la dispoziție și efectele lor” (OSCE 2022, 1).

Ruse împotriva Ucrainei și problema democrației. După cum am menționat anterior, regimul de guvernare al Ucrainei era catalogat ca democrație electorală. Totuși, aspirația către integrarea euroatlantică fusese demonstrată anterior atât prin reacțiile populației față de măsurile liderilor de a îndepărta țara de acest deziderat („Revoluția portocalie” din 2004 și Euro-maidanul din 2013), cât și prin legea fundamentală a Ucrainei (Constitution of Ukraine 2019). În condițiile acestei orientări politice a Ucrainei, atacul militar al Federației Ruse a fost interpretat ca demonstrație a măsurii în care creșterea democratică poate constitui o amenințare pentru guvernele autoritare (International Institute for Democracy and Electoral Assistance 2022, 6) (Freedom House 2023, 2). De altfel, obiectivul inițial al așa-numitei operații speciale era de a „denazifica” Ucraina, prin aceasta înțelegându-se înlocuirea guvernului proeuropean și proeuroatlantic cu unul de orientare rusă. Desigur, orientarea Ucrainei către integrarea europeană și euroatlantică și, implicit, către dezvoltarea unui regim de guvernare democratic nu a fost unicul factor care a stat la baza deciziei Moscovei de lansa așa-numita „operație specială”. Slăbirea coeziunii europene și euroatlantice sub impactul numeroaselor crize experimentate, erodarea fundamentului valoric al organizațiilor de securitate euroatlantice, acea „neputință” despre care s-a vorbit în Conferința de securitate de la München în anul 2021 au constituit cu certitudine imaginea unei comunități euroatlantice vulnerabile, context favorabil unei acțiuni din partea unui actor revizionist, menite să contribuie la o redefinire a statutului pe arena internațională.

În anii precedenți argumentam existența unei tendințe îngrijorătoare a fragmentării coeziunii la nivel euroatlantic în paralel cu scăderea calității democrației și erodarea atașamentului față de valorile democrației liberale și le consideram una dintre cele mai mari vulnerabilități ale comunității euroatlantice, într-o perioadă în care agresiunea hibridă din partea terților putea viza tocmai acest centru de greutate ale securității euroatlantice. Războiul Federației Ruse împotriva Ucrainei a solidarizat actorii euroatlantici de partea ucraineană. SUA și UE au impus sancțiuni economice și politice Federației Ruse, în încercarea de constrânge astfel Moscova să oprească agresiunea militară asupra statului vecin. În același timp, lupta Ucrainei pentru suveranitate, integritate teritorială și dreptul de a-și determina unilateral sistemul de guvernare și direcțiile de politică externă au

contribuit la începerea unei etape de reconsiderare a importanței valorilor democratice. Sprijinul UE și al statelor sale membre pe parcursul anului 2022 s-a concretizat în acțiuni în domeniul asistenței umanitare, al finanțării guvernului de la Kiev, al sprijinirii economiei (crearea de linii verzi pentru exportul cerealelor ucrainene), dar și în acțiuni în plan politic prin susținerea cauzei ucrainene, exprimându-și sprijinul și cooperând în acest domeniu în cadrul organizațiilor internaționale, și în plan militar, prin furnizarea armamentului necesar Ucrainei pentru menținerea rezistenței în fața ofensivei rusești⁴⁷.

Astfel, odată cu invadarea Ucrainei de către Federația Rusă, putem vorbi despre o perioadă de solidarizare a actorilor transatlantici de partea unui stat aflat sub asaltul militar al unei autocrații și care și-a fundamentat comunicarea strategică în perioada războiului pe tema luptei pentru valorile democratice⁴⁸. Acest lucru poate duce la reconsiderarea importanței valorilor democratice și, probabil, acesta se poate dovedi punctul de plecare pentru o creștere a calității democrației în spațiul euroatlantic.

Totuși, în această privință, este preferabilă o atitudine precaută, având în vedere că SUA va organiza alegeri prezidențiale în 2024, iar o reîntoarcere a lui D. Trump la președinția SUA va genera cu certitudine o nouă etapă a fragmentării. În acest sens, considerăm relevante două scrutine, planificate în 2024 – SUA și UE. În anul 2024, mandatul prezidențial al lui J. Biden va expira, iar unul dintre potențialii candidați la funcția de președinte ale SUA este D. Trump, care, pe durata mandatului anterior a avut o tendință de a tensiona relațiile cu partenerii europeni și de a construi relații mai favorabile cu F. Rusă (CSSAS 2020, 91-94). Reluarea tendinței de retragere din ecuația de securitate europeană după reconfirmarea angajamentului în contextul războiului din Ucraina ar putea determina o nouă criză a coeziunii în acest plan. În același timp, alegerile europarlamentare din 2024 vor avea și rolul de a

⁴⁷ Aspectele privind implicarea actorilor euroatlantici de partea ucraineană în contextul invaziei acestora de către forțele armate rusești au fost analizate și publicate în edițiile speciale ale publicației *Colocviu Strategic* (CSSAS 2022-2023).

⁴⁸ Una dintre principalele teme a fost constituită de faptul că Ucraina își apără nu doar populația și teritoriul, ci și principiile democrației liberale, în special valorile europene, subliniind că Ucraina este ultima linie de apărare a democrației europene. Tema este prezentă atât în adresările către Parlamentul European, cât și către parlamentele naționale din Europa și a însoțit solicitările de sprijin ale președintelui ucrainean către actorii occidentali în acest context (Del Monte April 2022).

confirma sau infirma tendința de consolidare a atașamentului față de valorile democratice la nivelul UE, precum și creșterea nivelului de coeziune și evoluția capitalului de încredere dobândit de UE. În opinia noastră, rezultatul acestora depinde, într-o mare măsură, de evoluțiile în mediul european de securitate în anii următori și de reușita efortului UE de a menține un echilibru între soluționarea *policrizei*, pe de o parte, și sprijinirea Ucrainei, de cealaltă.

3. Între consolidarea coeziunii euroatlantice și vădirea diviziunilor. Problema aderării Suediei și Finlandei la NATO

Analiza din subcapitolul precedent reflectă manifestarea în paralel a celor două tendințe la nivelul coeziunii euroatlantice – fragmentare și solidarizare, cu mențiunea că solidarizarea pare să fi căpătat un impuls puternic în contextul războiului din Ucraina. Actorii din acest spațiu s-au remarcat printr-un grad de coeziune neașteptat, atât în raport cu Ucraina, cât și în ceea ce privește relațiile dintre statele sale membre.

În acest sens, este semnificativ faptul că Danemarca a organizat un referendum prin care a fost decisă renunțarea la clauza *opt-out* a statului în legătură cu Politica de securitate și apărare comună a UE, care era în vigoare de 30 de ani (European External Action Service 2022a).

Un al doilea eveniment relevant din acest punct de vedere este decizia Finlandei și Suediei de a renunța la politica de nealinieră militară stabilită din anii '90 și de a-și depune candidatura la NATO. Evoluția acestei situații este ilustrativă deopotrivă pentru *manifestarea coeziunii* la nivel euroatlantic în contextul cererii celor două state nordice și a răspunsului pozitiv primit de acestea din partea majorității statelor membre (NATO 2022b), dar și pentru modul în care *diviziunile persistă*, chiar și în condițiile prefigurării unui risc militar la adresa securității europene. Protocoalele de aderare au fost semnate pentru ambele state la 5 iulie 2022, dar două dintre statele membre ale NATO au tergiversat ratificarea acestora – Turcia și Ungaria. La finele anului 2022, procedura nu era încă finalizată⁴⁹.

⁴⁹ Ungaria și Turcia ratifică protocolul de aderare a Finlandei la NATO spre finele primului trimestru al lunii martie 2023, Suedia rămânând și după această dată în expectativă (NATO Parliamentary Assembly 2023). În cazul Suediei, Ankara consideră că aceasta ar trebui să întreprindă măsuri suplimentare pentru extrădarea militanților kurzi și ai PKK, pe care Turcia

Ankara și-a condiționat votul pentru aderarea celor două state nordice de extrădarea „teroriștilor” (referindu-se la membrii PKK) aflați în exil pe teritoriul celor două state candidate, însă veto-ul Turciei poate fi interpretat și în lumina relațiilor tensionate dintre Ankara și restul membrilor Alianței de-a lungul timpului⁵⁰. Așadar, refuzul Turciei de a semna protocoalele de aderare ale celor două state nordice poate fi interpretat și dincolo de relația dintre Ankara cu Stockholm și Helsinki: „aproape sigur, Președintele [Turciei] consideră că acesta este un moment oportun pentru a-și comunica nemulțumirile față de ceilalți membri ai NATO, în special cu administrația Biden, care l-a ținut la depărtare pe liderul turc” (Aydıntaşbaş 2022).

Budapesta, de cealaltă parte, își justifică poziția față de cererea de aderare a Suediei prin disensiunile dintre cele două capitale privind viziunea asupra statului de drept. Stockholm a fost una dintre capitalele europene care a votat pentru blocarea accesului la fondurile europene pentru Budapesta din cauza nerespectării statului de drept de către Ungaria. De asemenea, Budapesta invocă și o așa-numită „lipsă de grijă și respect” a Suediei la adresa Ungariei manifestată în plan diplomatic (About Hungary 2023). Semnificativ în această situație este și faptul că aceste disensiuni apar nu doar între două state membre ale NATO, pe de o parte, și două state candidate, pe de altă parte, ci, în același timp, între două state cu tendințe autocrate și două dintre democrațiile cele mai dezvoltate ale continentului european (Economist Intelligence Unit 2023, 7-10) (V-DEM Institute 2023, 39-41) (Freedom House 2023, 22). Atât Turcia, cât și Ungaria se numără printre primele 10 state ale căror

îi consideră responsabili de încercarea de lovitură de stat din 2016 (Reuters 2023a). Deciziile instanțelor judecătorești suedeze de a bloca anumite expulzări (Reuters 2022) (Reuters 2023b), precum și o serie de proteste de stradă în Suedia care contestă condiționarea accederii Suediei la NATO de către Turcia, precum și o criză diplomatică în relațiile turco-suedeze în acest context (Reuters 2023c) se numără printre argumentele invocate de Ankara pentru refuzul de a semna protocoalele de aderare.

⁵⁰ Decizia Ankarei de a achiziționa, în 2017, sisteme de apărare antiaeriană S-400 de la Federația Rusă, incompatibile cu aeronavele F-35 pe care ar fi trebuit să le achiziționeze de la SUA, în ciuda avertismentelor că SUA va impune sancțiuni pentru această decizie. În 2019, Turcia a primit prima baterie S-400, iar o săptămână mai târziu, Washington decidea eliminarea Ankarei din programul F-35 (CNBC 2019). Tensiuni între SUA și Turcia au apărut și în contextul în care Ankara a decis să se retragă din Convenția de la Istanbul privind violența împotriva femeilor (Aljazeera 2021). În aceeași categorie, ar putea intra și tensiunile mult mai recente dintre Turcia și Grecia pe fondul neînțelegerilor în privința delimitării granițelor maritime, în care state membre ale NATO și UE (în special Franța și Germania) au fost implicate de partea Greciei (Defense Romania 2021).

regimuri de guvernare s-au orientat, în ultimii 10 ani, spre autocratizare, ambele fiind încadrate în categoria autocrațiilor electorale (V-DEM Institute 2023, 23) și ocupând primele două locuri în ceea ce privește declinul dramatic în materie de libertate din spațiul euroatlantic în ultimii 10 ani (Freedom House 2023, 12). De cealaltă parte, Suedia și Finlanda sunt definite drept democrațiile liberale și se situează în primele locuri ale clasamentelor de specialitate (V-DEM Institute 2023, 39).

Ungaria, exponentă europeană a iliberalismului, se află de ani buni în conflict cu Bruxelles, pe tema eșecului Budapestei de a respecta principiul statului de drept⁵¹. Pe măsură ce derapajele de la standardele democrației liberale au continuat și s-au agravat în contextul pandemiei, UE a decis condiționarea accesului la fondurile din Planul de redresare și reziliență⁵² de respectarea valorilor fundamentale ale UE, așa cum sunt stabilite în art. 2 din Tratatul de la Lisabona – respectarea demnității umane, libertății, democrației, egalității, statului de drept, respectarea drepturilor omului, inclusiv drepturile minorităților.

Cu un regim de guvernare care se îndepărtează din ce în ce mai mult de caracteristicile unei democrații liberale, cu încălcări frecvente ale normelor și valorilor fundamentale ale UE, Budapesta a avut dificultăți în a accesa fondurile din bugetul UE și din Planul de redresare și reziliență. În septembrie, Comisia europeană propunea suspendarea a 7,5 miliarde EUR din bugetul UE pe fondul nerespectării principiilor statului de drept (European Commission 2022). La finele anului 2022, Consiliul UE decide să suspende acordarea a 6,3 milioane EUR bugetul UE deoarece Ungaria nu a implementat decât parțial măsurile în privința statului de drept solicitate de Comisie Budapestei (European Council/ Council of the EU 2022), dar aprobă planul național de redresare și reziliență (Council of the EU 2022b).

⁵¹ De altfel, alături de Polonia, Ungaria a fost vizată de lansarea unor proceduri de infringement din partea UE din această cauză.

⁵² Planul de redresare și reziliență a fost conceput pentru a sprijini statele membre ale UE să gestioneze efectele economice ale pandemiei și să susțină statele membre să dezvolte economii și societăți mai sustenabile, capabile să abordeze provocările și oportunitățile tranziției către economia verde și cea digitală (European Commission). Condiționarea accesului la aceste fonduri s-a făcut prin stabilirea unui regim al condițiilor pentru protejarea bugetului Uniunii (EUR-LEX 2020), care a intrat în vigoare la 1 ianuarie 2021.

Analizând datele cuprinse în *Indexul Statului de Drept* (World Justice Project 2023)⁵³, este vizibil faptul că Ungaria se plasează pe ultimul loc din acest punct de vedere la nivelul UE (Figura nr. 2). În același timp, distanța dintre Ungaria și alte state membre (Bulgaria, Croația, Grecia) nu este foarte mare, Ungaria având un scor total de 0,52 de puncte în Indexul Statului de Drept pentru anul 2023, în vreme ce Bulgaria are un scor de 0,55, iar Croația și Grecia de 0,61 (World Justice Project 2023). Totuși, Budapesta se delimitează de celelalte state membre în privința *constrângerilor asupra puterilor guvernului*, indicator care, în cazul Budapestei, reflectă o slabă adeziune la principiul statului de drept, fiind situat la distanță considerabilă de penultimul stat din clasament (0,37 în cazul Ungariei, față de 0,50 în cazul Bulgariei) (World Justice Project 2023).

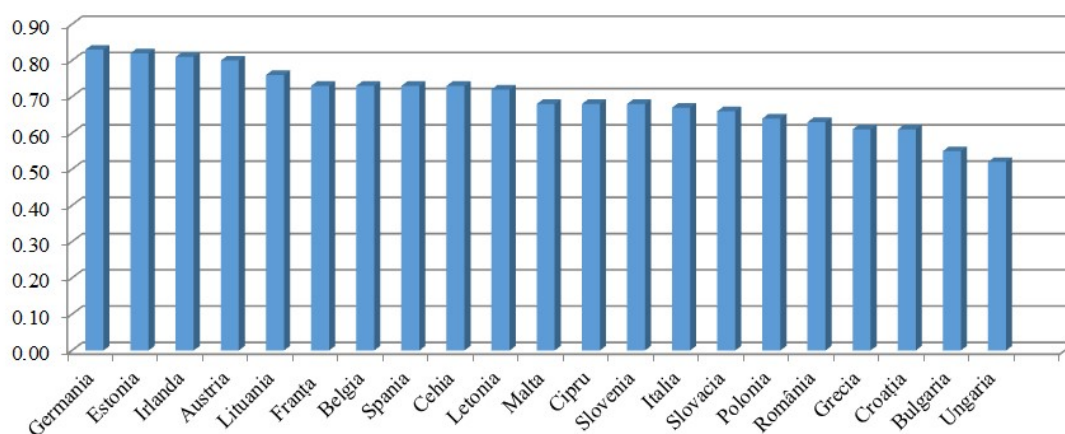

Figura nr. 2: Punctajele obținute de statele membre ale UE în Indexul Statului de Drept (*World Justice Project 2023*)

În contextul în care Budapesta a fost sancționată de UE în plan financiar pentru eșecul său în a implementa măsurile menite să crească gradul de conformare al țării la principiul statului de drept, există opinii conform cărora decizia Ungariei de a nu semna protocoalele de aderare

⁵³ Indexul Statului de Drept este un barometru al gradului în care actorii statali se conformează principiului statului de drept. Indexul este construit pe baza a opt indicatori – a. Constrângeri ale puterii guvernului; b. Absența corupției; c. Gradul de deschidere a guvernului; d. Drepturi fundamentale; e. Ordine și securitate; f. Aplicarea reglementărilor; g. Justiție civilă; h. Justiție penală. Cu cât scorul înregistrat este mai mic, cu atât statul are un grad de adeziune la statul de drept mai slab.

ale Finlandei și Suediei la NATO este fundamentată pe intenția de încerca să persuadeze astfel cele două state să îi susțină cauza în cadrul UE (Lynch 2023).

Însă, dincolo de motivele invocate de partea ungară pentru a justifica amânarea ratificării protocoalelor de aderare la NATO ale celor două state nordice, semnificativă este și relația dintre Ungaria și Rusia și susținerea, mai mult sau mai puțin voalată, a Ungariei față de Rusia chiar și în contextul în care aceasta din urmă a lansat un atac militar nejustificat asupra unei țări vecine. În același timp, refuzul Ungariei de a susține aderarea celor două state nordice la NATO trebuie analizat și în raport cu relațiile din ce în ce mai dificile și mai tensionate dintre Budapesta și UE pe fondul a două probleme centrale – în primul rând, degradarea calității democrației în Ungaria și implicațiile asupra conformării statului la setul de valori fundamentale europene și, în al doilea rând, relațiile apropiate cu Federația Rusă ale Ungariei și refuzul acesteia de a se ralia sancțiunilor impuse de UE Moscovei pe fondul agresiunii militare coordonate în Ucraina.

Ungaria a condamnat atacul militar al Rusiei împotriva Ucrainei, dar a subliniat încă de la început că statul se va menține în afara conflictului (Agerpres 2022). Decizia de a menține Ungaria în afara oricărei forme de conflict s-a tradus însă în detașarea de măsurile adoptate în acest plan la nivelul UE și chiar al NATO și chiar măsuri de natură a sprijini indirect Federația Rusă⁵⁴. Totuși, la finalul anului 2022, Budapesta a renunțat la veto-ul împotriva pachetului de ajutor financiar pentru Ucraina în 2023, a cărui valoare este de 18 miliarde EURO (Council of the EU 2022a). Semnificativă, în acest caz, este aprobarea pachetului aproape simultan cu negocierea deblocării fondurilor de

⁵⁴ Spre exemplu, în prima fază a conflictului Ungaria a solicitat pașaport biometric refugiaților din Ucraina care doreau traversarea granițelor, dar măsura fost revocată curând după instituire (Mediafax 2022a), s-a opus tranzitării de echipamente militare din occident către Ucraina pe teritoriului său, invocând riscul ca acestea să devină ținta unui atac din partea Moscovei (Mediafax 2022b). A susținut o parte din sancțiunile economice impuse Moscovei de UE (excluderea Rusiei din sistemul SWIFT), dar s-a opus altora (prelungirea sancțiunilor) (Jozwiak 2022) sau aprobarea sancțiunilor în domeniul energetic. Mai mult, la finele lunii august, în contextul în care marea parte a statelor europene se confruntau cu o scădere a livrărilor de gaz natural pe fondul sancțiunilor impuse Federației Ruse, existând temeri justificate privind capacitatea lor de a asigura necesarul de gaz natural pe durata iernii, Budapesta încheia un nou memorandum de cooperare cu Gazprom. Mai mult, Ungaria s-a opus constant decuplării economice a UE de Federația Rusă, Budapesta având și unul dintre cele mai mari grade de dependență de hidrocarburile rusești.

coeziune și de redresare și reziliență ale UE pentru Ungaria, care fuseseră blocate din cauza nerespectării principiului statului de drept (decembrie 2022).

Contextul creat de cererea Finlandei și a Suediei de aderare la NATO a constituit și una dintre circumstanțele care au afectat ambele organizații, ratificarea protocoalelor de aderare la Alianță fiind circumscrisă de către Ungaria și Turcia obținerii de avantaje în relație cu UE sau în vederea atingerii unor interese proprii. Mai departe, modul în care Ungaria a valorificat dreptul de veto nu doar în privința cererii de aderare a statelor nordice, ci și dreptul de veto în cadrul Consiliului European reflectă menținerea diviziunilor din interiorul UE. De altfel, o putem considera o nouă instanță a diviziunilor dintre democrațiile liberale și cele iliberale din Uniune.

Cu toate acestea, notabilă este menținerea instrumentelor Uniunii de control a respectării valorilor fundamentale și a protejării împotriva viciilor aferente unor sisteme iliberale (sunt deblocate fondurile din planul de redresare și reziliență, nu și cele din bugetul UE). Mai mult, evoluția Poloniei în ultimul an din această perspectivă reflectă faptul că procesul de autocratizare poate fi reversibil, deși în cazul Ungariei, rezultatele alegerilor parlamentare din 2022 face puțin probabil un parcurs similar Poloniei într-un orizont de timp mediu.

4. Apărarea europeană – păstrarea sau surmontarea limitelor?

În 2019, înainte de începutul pandemiei, pe fondul unui mediu internațional de securitate din ce în ce mai competitiv, Ursula von der Leyen vorbea despre o „Comisie geopolitică” (European Commission 2019), făcând astfel referire la necesitatea ca acțiunea UE pe arena internațională, desfășurată până atunci preponderent în termenii liberalismului internațional, să înglobeze alături de acestea și aspecte care țineau mai degrabă de principiile realismului politic. În speță, era vorba despre adaptarea la context internațional care funcționa din ce în ce mai clar în baza principiilor realismului, al luptei pentru putere, context în care Uniunii Europene îi lipseau *instrumentele de putere hard*, accentul fiind așezat pe dimensiunea de apărare a UE, aflată permanent într-un proces de evoluție, fără a atinge însă stadiul maturității. În aceeași perioadă, Joseph Borell atrăgea atenția asupra faptului că Uniunea Europeană „trebuie să învețe limbajul puterii” (European Parliament 2019). La scurt timp după aceste discursuri,

întreaga lume era lovită de pandemia de Covid-19, criză cu efecte majore în plan social, politic, cât mai ales economic. Deși a afectat grav securitatea întregii lumi, pandemia nu a dus la consolidarea coeziunii în plan internațional pentru a limita cât mai rapid efectele acesteia, competiția pentru putere și influență desfășurându-se în continuare, chiar căpătând forme noi (A. Sarcinschi 2020).

La finele anului 2021, președintele Consiliului European sugera că liderii europeni se află în fața nevoii de a răspunde îndoielilor privind capacitatea Europei de a se apăra singură, declarând că „anul 2022 va fi un an al apărării europene” (European Council 2021). Discursul lui Charles Michel avea loc într-o perioadă în care Europa câștigase într-o bună măsură controlul asupra pandemiei, dar mediul internațional rămânea încă unul puternic competitiv și predispus către conflict. În plus, ultimii ani fuseseră marcați de un efort constant de consolidare a dimensiunii de apărare a UE – dezvoltarea autonomiei strategice, consolidarea capacității UE de a acționa ca furnizor de securitate în vecinătatea sa prin dezvoltarea capabilităților militare (Revizuirea anuală coordonată a Apărării – CARD; Cooperarea Structurată Permanentă – PESCO; Fondul European pentru Apărare – EDF; Instrumentul European pentru Pace – EPF etc.). Mai mult, la începutul anului 2022 era așteptată publicarea Busolei Strategice – document a cărui elaborare începuse încă din cursul anului 2020, în cadrul unui proces de revizuire strategică, în paralel cu NATO, care, în cadrul Summitului de la Bruxelles din 2021, aprobase Agenda NATO 2030 pentru a consolida Alianța în următorul deceniu (NATO 2021).

De asemenea, experiența dramatică a Ucrainei a determinat democrațiile europene să își regândească nevoile de securitate (deciziile Danemarcei, Suediei și Finlandei în domeniul apărării). În același timp, la nivelul NATO și al UE, putem vorbi despre o reconsiderare a rolului celor două organizații în ecuația de securitate europeană. Tendința descendentă⁵⁵ pe care acestea intraseră în ultimii ani a fost oprită și chiar inversată de războiul din Ucraina prin consolidarea flancului estic al

⁵⁵ La nivelul NATO, tendința a fost accentuată în perioada mandatului lui D. Trump, când Washingtonul a făcut presiuni asupra aliaților europeni să își crească contribuția financiară la propria securitate. În 2017, D. Trump declara că NATO este organizație învechită, pentru ca mai apoi să își schimbe declarația (Reuters 2017). În 2019, într-un interviu dat publicației Financial Times, E. Macron menționa că NATO este „în moarte cerebrală”, constituind și un context care a vădit viziunile diferite ale Franței și Germaniei asupra securității europene (Mallet, Peel și Buck 2019).

NATO (NATO 2022c) și reconfirmarea angajamentului SUA în privința securității europene).

Războiul din Ucraina, un conflict militar purtat în primul rând cu arme convenționale, într-un stat partener al NATO și al UE, situat la granița celor două organizații, a fost de natură să ducă la reconsiderarea rolului acestora în contextul securității europene conform naturii lor (alianță politico-militară, respectiv organizație de integrare politică și economică cu o dimensiune de apărare în dezvoltare). Mai mult, reacția NATO și a UE s-a derulat astfel încât acțiunea fiecăreia dintre ele să aducă cât mai multe avantaje în menținerea și consolidarea securității europene. NATO, pe de o parte, a adoptat o postură de apărare și descurajare, consolidându-și flancul estic și sprijinind la nivel politic Ucraina (condamnarea agresiunii Federației Ruse și susținerea politică a statelor membre să furnizeze sprijin Kievului). UE, de cealaltă parte, a valorificat setul complex de instrumente create pentru a sprijini Ucraina, inclusiv militar.

Pe parcursul anului 2022, ajutorul militar furnizat de instituțiile europene Ucrainei s-a ridicat la 3,6 miliarde de euro, UE constituind al treilea cel mai mare donator pentru Ucraina, deși se află la o distanță considerabilă de SUA (43,2 miliarde de euro) și în urma Regatului Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord (6,63 miliarde de euro). Principalul instrument valorificat în acest sens a fost Instrumentul European pentru Pace⁵⁶. Mai departe, UE lansează la finele anului 2022 *Misiunea de asistență militară a Uniunii Europene în sprijinul Ucrainei (EUMAM Ucraina)*. Mandatul misiunii, care se întinde pe o perioadă de 24 de luni, este de a furniza formare pentru 15.000 de membri ai personalului forțelor armate ucrainene, în mai multe locații de pe teritoriul european (European External Action Service 2022b).

Reacția NATO a fost limitată la asumarea sarcinilor de apărare colectivă și la sprijinirea politică a statului agresat, principalul motiv fiind nevoia de a evita escaladarea sau extinderea conflictului (Frederick, și alții 2022). La nivelul UE, este menținută nevoia de a

⁵⁶ Amploarea sprijinului pentru Ucraina oferit de actorii europeni este dificil de cuantificat deoarece EPF este menit să ramburseze fondurile către statele membre ale UE care furnizează echipamente militare Ucrainei (Antezza, et al. 2022, 5). Practic, EPF poate fi considerat un instrument care permite înlocuirea armamentului sovietic perimat deținut de anumite state membre UE cu echipamente noi. Totuși, în condițiile conflictului din Ucraina, EPF a facilitat cu siguranță livrarea către Kiev în mod oportun de armament necesar, pe care forțele armate ucrainene erau instruite să le utilizeze.

investi mai mult în apărare, în 2022, aproximativ 22 de state europene s-au angajat să își crească bugetele de apărare în 2023 în diferite grade (International Institute for Strategic Studies 2023, 13). Totuși, impactul acestei creșteri procentuale a bugetelor de apărare la nivelul actorilor europeni este estompat de ratele mari ale inflației (International Institute for Strategic Studies 2023, 13).

Notabilă este și poziția Germaniei în acest context, mai ales dacă avem în vedere tensiunile anterioare dintre Berlin și Washington pe fondul reticenței Germaniei de a respecta pragul de 2% din PIB pentru apărare stabilit la nivelul NATO (Reuters 2019). Cunoscută pentru reticența de a se implica militar în crizele de securitate, Germania decide să își crească bugetul pentru apărare și să susțină Ucraina cu armament, aceasta ajungând să ocupe locul al doilea în clasamentul celor mai mari furnizori de ajutor militar Ucrainei din Europa, sprijinul fiind acordat atât în formă bilaterală, cât și prin instituțiile UE (Kiel Institute for the World Economy 2023). De asemenea, cancelarul O. Scholz a anunțat creșterea bugetului pentru apărare la nivelul pragului stabilit de NATO, precum și constituirea unui fond special (100 miliarde de euro), pentru a reconstrui Bundeswehr. Cu toate acestea, deși decizia Germaniei de a-și revitaliza forțele armate poate fi considerată un moment istoric, o un răspuns al Germaniei la „punctul istoric de cotitură” (*Zeitenwenden*), eficiența acestor măsuri de creștere a alocării bugetare a fost întâmpinată cu scepticism. Aceasta deoarece discuțiile ulterioare la Berlin au condus către ideea că fondul de 100 de miliarde EUR va fi folosit gradual pentru atingerea pragului de 2% investiții în apărare (International Institute for Strategic Studies 2023, 54) (Burilkov 2022).

Creșterea bugetelor de apărare la nivelul statelor membre ale NATO și UE, concomitent cu implicațiile asupra securității europene ale agresiunii militare a Federației Ruse asupra Ucrainei, stat partener al UE, precum și ratele mari ale inflației la nivel global sunt de natură a stimula dezvoltarea și creșterea numărului capabilităților de apărare în cadre comune, în formate de cooperare, în mod coordonat. Inițiativele UE în domeniul apărării – PESCO, EDF, CARD, CDP – pot fi valorificate în acest sens și beneficiază de întregul sprijin al statelor membre ale UE. Totuși, Raportul anual CARD pentru anul 2022 conchide că acestea „nu și-au atins întregul potențial și din cauza pandemiei de Covid-19” (European Defence Agency 2022a).

Totuși, și în acest caz, trebuie să avem în vedere faptul că, deși conflictul militar dintre Rusia și Ucraina își are începuturile în anul 2014, abia în 2022 acesta a escaladat exponențial, devenind în mod clar un conflict militar convențional la granița NATO și a UE, iar funcția acestui conflict de stimul pentru bugetele pentru apărare și pentru cooperarea în domeniul dezvoltării de noi capacități este de așteptat să fie vizibilă abia într-un orizont de timp mediu.

De asemenea, sondajele de opinie indică o creștere semnificativă a susținerii celor două organizații la nivelul opiniei publice. În ceea ce privește NATO, ponderea celor care consideră că apartenența la Alianță face ca un atac din partea unui stat străin să fie mai puțin probabil a crescut pe durata unui singur an de la 53% la 61%, iar cea a celor care cred că țara lor ar trebui să apere un alt stat membru al alianței în cazul în care este atacat a crescut la 69% de la 64% în 2021 (NATO 2022d). Și în cazul PSAC, europenii manifestă un grad ridicat de susținere (77%), iar ponderea celor care consideră că statul lor ar trebui să achiziționeze echipamente militare se ridică la 80%, în timp ce 69% consideră că UE ar trebui să își crească capacitatea de produce echipament militar (European Commission 2023).

Tema „armatei europene”, foarte populară în ultimii ani, nu a mai fost atât de prezentă în discursul public referitor la apărarea europeană. Reafirmarea angajamentului SUA față de securitatea europeană, demonstrată atât în cadrul NATO, dar și prin sprijinirea militară a forțelor armate ucrainene reconfirmă rolul primordial al Alianței în contextul securității europene. În același timp, aceeași dinamică a securității regionale nu a dus la pierderea relevanței dimensiunii de apărare a UE, ci la o reconsiderare a rolului ei. Apărarea europeană nu a pierdut impulsul către dezvoltare și aprofundare a integrării, dar războiul din Ucraina a constituit un cadru în care putem considera că, parafrazându-l pe J. Borell (European Parliament 2019), UE a putut să „învețe limbajul puterii” în proprii termeni.

În perioada pandemiei, unul dintre subiectele foarte frecvent abordate a fost acela al autonomiei strategice. În condițiile în care documentul care îl lansa – Strategia globală pentru Politica externă și de securitate a UE (2016) – nu conținea o definiție lipsită de echivoc a conceptului, se puteau identifica atunci două abordări distincte – una care presupunea dezvoltarea capacității de apărare a UE în deplină cooperare și coordonare cu NATO (susținută de Germania) și una care

ar fi presupus dezvoltarea capacității de apărare a UE independent de NATO, respectiv de SUA (susținută de Franța), și care includea ideea suveranității strategice⁵⁷. Contextul creat de războiul Rusiei împotriva Ucraina a direcționat cu certitudine interpretarea autonomiei strategice spre viziunea promovată de Germania, aceasta fiind abordată în ideea complementarității cu NATO.

Concluzii

Războiul Federației Ruse împotriva Ucrainei a generat schimbări profunde asupra mediului de securitate european și asupra modului în care europenii se raportează la securitatea lor. Pentru prima oară de la finalul Războiului Rece, actorii statali și nonstatali din comunitatea euroatlantică identifică un adversar statal comun, un actor al cărui comportament ridică riscuri militare la adresa securității regionale. În același timp, europenii se confruntă cu o largă gamă de provocări, formulate în anii precedenți și parțial amplificate de războiul din Ucraina – creșterea costului vieții, sărăcie și excludere socială etc.. În aceste condiții, NATO și UE, cele două organizații cu responsabilități în materie de securitate europeană și euroatlantică, își reconfirmă relevanța în actualul context internațional – NATO ca alianță politico-militară a cărei principală misiune este apărarea colectivă, iar UE ca organizație de integrare politică și economică.

Tendențele înregistrate până acum în planul evoluției democrației liberale, impactul dezastruos al declinului acesteia asupra coeziunii la nivelul comunității euroatlantice, poziționarea Ucrainei în postura de „apărător al democrațiilor europene” fac ca starea democrației liberale în Europa să aibă o importanță majoră în parcursul pe termen mediu și lung al securității și arhitecturii de securitate a continentului.

Anul 2022 a reprezentat dincolo de orice îndoială un punct de turnură, a constituit „șocul” de natură a deturna traiectoria anumitor tendințe formulate anterior la nivelul mediului internațional și regional de securitate. Desigur, caracterul puternic conflictual al acestuia este menținut, dar, la nivel euroatlantic, asistăm la un moment de coeziune. Noile tendințe în acest domeniu abia se ghicesc, nu sunt pe deplin

⁵⁷ Analize asupra implicațiilor conceptului „autonomie strategică” dezvoltat la nivelul UE au fost publicate anterior (CSSAS 2020) (Bogzeanu 2020a) (Bogzeanu 2020b).

formulate, nici în ceea ce privește o eventuală redresare a democrației liberale, nici în ceea ce privește apărarea europeană. Mai mult, procesul de aderare al Suediei și Finlandei la NATO, deși ar fi fost de așteptat să fie unul foarte rapid datorită nivelului de dezvoltare al acestor state, s-a constituit într-una din demonstrațiile clare că faliiile, disensiunile, viziunile distincte încă există și pot produce efecte.

Menținerea acestor falii, o eventuală reîntoarcere a SUA la relațiilor cu aliații europeni în termenii lui D. Trump (condiționarea respectării angajamentelor legate de principiul apărării colective în cadrul NATO de respectarea angajamentelor financiare de către statele europene) în condițiile unui război convențional pe continentul european sau eșecul UE de a păstra echilibrul între gestionarea multiplelor provocări cu care se confruntă pe plan intern, pe de o parte, și sprijinirea Ucrainei de cealaltă se numără printre principalii factori care ar putea face ca acest stimul al coeziunii să nu aibă efecte pe termen lung. Totuși, având în vedere situația de *policriză* la nivel european, precum și faptul că cel mai probabil amenințare militară din partea Rusiei va continua și pe fondul menținerii conflictualității la nivel internațional, considerăm că, într-un orizont de timp scurt și mediu, vom asista la consolidarea coeziunii europene și transatlantice și la creșterea nivelului de preocupare și sprijin pentru dezvoltarea sectorului de apărare, indiferent de nivelul la care ne raportăm.

În ceea ce privește apărarea europeană, putem vorbi despre o consolidare a ei pe parcursul anului 2022, dar nu neapărat sub egida UE și a PSAC. Consolidarea este evidentă în decizia statelor europene de a-și crește bugetele pentru apărare și de a-și dezvolta capacitățile, precum și în consolidarea fără precedent a flancului estic al Alianței Nord-Atlantice. În aceeași cheie pot fi interpretate decizia Danemarcei de a se alătura PSAC și a Suediei și Finlandei de a adera la NATO sau a Germaniei de a consolida Bundeswehr.

De cealaltă parte, reafirmarea angajamentului SUA față de securitatea europeană, prezența unui risc militar tangibil la granița de est a NATO și UE care fac necesară existența unui grad considerabil de pregătire și reacție au îndepărtat, cel puțin temporar, evoluția UE către suveranitatea strategică. Cu toate acestea, valorificarea instrumentelor PSAC în vederea sprijinirii părții ucrainene, în condițiile în care o intervenție din partea NATO ar fi dus la escaladarea conflictului, a constituit una dintre cele mai puternice demonstrații ale utilității

dimensiunii de apărare a UE. Însă, și în acest caz, avem de a face cu momentul de început al unei tendințe a cărei continuare depinde într-o mare măsură de evoluția războiului din Ucraina, de modul în care cele mai mari puteri ale UE (Franța și Germania) își vor armoniza viziunile asupra parcursului PSAC și relației UE – NATO.

Bibliografie:

- About Hungary. 2023. "Three reasons why Hungary's parliament is right to be hesitant about Sweden's NATO admission." *About Hungary*, March 29. Accessed March 30, 2023.
<https://abouthungary.hu/blog/three-reasons-why-hungarys-parliament-is-right-to-be-hesitant-about-swedens-nato-admission>
- Agerpres. 2022. "Viktor Orban: Ungaria condamnă atacul rus în Ucraina, dar va rămâne în afara conflictului, oferind ajutor umanitar." *Agerpres*, Februarie 24. Accessed februarie 26, 2022.
<https://www.agerpres.ro/politica-externa/2022/02/24/viktor-orban-ungaria-condamna-atacul-rus-in-ucraina-dar-va-ramane-in-afara-conflictului-oferind-ajutor-umanitar--871561>
- Aljazeera. 2021. "Purchase of Russian S-400 a 'done deal', Turkey tells US." *Aljazeera*, March 21. Accessed martie 24, 2023.
<https://www.aljazeera.com/news/2021/3/24/turkey-tells-us-at-nato-russian-defence-purchase-is-done-deal>
- Antezza, Arianna, Lukas Franz, Ekaterina Rebinskaya, Andre Frank, Ivan Kharitonov, Christoph Trebesch, Pascal Frank, and Bharath Kumar. 2022. "The Ukraine Support Tracker: Which Countries Help Ukraine and How?" Working Paper, Kiel Institute for the World Economy. Accessed January 23, 2023.
<https://www.ifw-kiel.de/publications/kiel-working-papers/2022/the-ukraine-support-tracker-which-countries-help-ukraine-and-how-17204/>
- Atanasiu, Mirela, and Cristina Bogzeanu. 2015. *Relația Occidentului cu Federația Rusă în noul context global*. București: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”. Accessed martie 23, 2023.

https://cssas.unap.ro/ro/pdf_studii/relatia_occidentului_cu_federatia_rusa_in_noul_context_global.pdf

- Aydintaşbaş, Asli. 2022. *Turkey, NATO, and the Ukraine war: Why Erdogan's grievances are about more than Sweden and Finland*. European Council on Foreign Affairs. Accessed martie 10, 2023. <https://ecfr.eu/article/turkey-nato-and-the-ukraine-war-why-erdogans-grievances-are-about-more-than-sweden-and-finland/>
- BBC News. 2022. "Hungary election: PM Viktor Orban criticises Ukraine's Zelensky as he wins vote." *BBC*. Accessed martie 10, 2023. <https://www.bbc.com/news/world-europe-60977917>
- Bogzeanu, Cristina. 2020a. "Apărarea europeană – schimbare de curs, în contextul pandemiei de COVID-19?" Edited by Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate. *Impact Strategic* (Universitatea Națională de Apărare „Carol I”) 2 (75): 120-134. Accessed februarie 23, 2023. https://cssas.unap.ro/ro/pdf_publicatii/is75.pdf
- Bogzeanu, Cristina. 2020b. "How Much Interest Has the Pandemic Left for EU Defence? Prospects for EU Defence Shaped Up in Sanitary Crisis." Edited by Lukasz Jurenczyk, Jaroslaw Mokrzycki and Robert Reczkowski. *Globstate. Principles of War and Operational Art in the Context of the Future Security Environment* (Doctrine and Training Centre of the Polish Armed Forces) 37-48. Accessed februarie 23, 2023. https://cdissz.wp.mil.pl/u/Monografia_-_Globstate_vol_3-issue_1.pdf
- Buluc, Ruxandra, and Ioan Deac. 2022. "The Battle of Strategic Narratives: Vladimir Putin Versus Volodymyr Zelensky." *Redefining Community in Intercultural Context*. Brasov: „Henri Coandă” Air Force Academy Publishing House. 85-98.
- Bunde, Tobias, Sophie Eisentraut, Natalie Knapp, Leonard Schutte, Julia Hammelehle, Isabell Kump, Amadee Mudie-Mantz, and Jintro Pauly. 2023. "Re:vision. Munich Security Report." doi:<https://doi.org/10.47342/ZBJA9198>
- Burilkov, Alexandr. 2022. "The Hundred Billion Euro Man: Olaf Scholz and Germany's Defence Quagmire." *Royal United*

- Service Institute (RUSI)*. May 26. Accessed ianuarie 25, 2023. <https://www.rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/hundred-billion-euro-man-olaf-scholz-and-germanys-defence-quagmire>
- CNBC. 2019. "US Cuts Turkey from F-35 Program after Russia Missile Deal." *CNBC*, July 17. Accessed martie 20, 2023. <https://www.cnb.com/2019/07/17/us-cuts-turkey-from-f-35-program-after-russian-missile-deal.html>
2019. "Constitution of Ukraine." February 7. Accessed Martie 15, 2023. <https://www.refworld.org/pdfid/44a280124.pdf>
- Council of the EU. 2022a. *Council adopts €18 billion assistance to Ukraine*. December 10. Accessed decembrie 12, 2022. <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/12/10/council-adopts-18-billion-assistance-to-ukraine/>
- . 2022b. *NextGenerationEU: Member states approve national plan of Hungary*. December 12. Accessed martie 23, 2023. <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/12/12/nextgenerationeu-member-states-approve-national-plan-of-hungary/>
- CSSAS. 2021. *Amenințări și riscuri la adresa securității naționale a României - Orizont 2040*. Bucharest: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”. doi:10.53477/978-606-660-454-3-22-03.
- . 2022-2023. *Colocviu strategic*. Accessed martie 28, 2023. <https://cssas.unap.ro/ro/cs.htm>
- . 2020. *Evaluare startegică 2019. Tendințe ale securității înainte de noua pandemie Covid 19*. București: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”. Accessed februarie 20, 2023. https://cssas.unap.ro/ro/pdf_studii/evaluare_strategica_2019.pdf
- . 2022. *Evaluare Strategică 2021. Coordonate ale insecurității*. Edited by Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate. Bucharest: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”.

Accessed ianuarie 23, 2023. doi:<https://doi.org/10.53477/978-606-660-458-1-22-06%20>

- Defense Romania. 2021. "O navă de cercetare a marinei franceze, implicată în disputa maritimă dintre Grecia și Turcia." *Defense Romania*, aprilie 21. Accessed martie 10, 2023. https://www.defenseromania.ro/o-nava-de-cercetari-franceza-implicata-in-disputa-maritima-dintre-grecia-si-turcia_609938.html
- Del Monte, Micaela. April 2022. "Russia's war on Ukraine: Speeches by Ukraine's President to the European Parliament and national parliaments." European Parliament. Accessed februarie 12, 2023. [www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/729354/EP_RS_BRI\(2022\)729354_EN.p](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/729354/EP_RS_BRI(2022)729354_EN.p)
- Economist Intelligence Unit. 2023. *Democracy Index 2022. Frontline Democracy and the Battle for Ukraine*. Economist Intelligence.
- EUR-LEX. 2020. *Regulation (EU, Euratom) 2020/2092 of the European Parliament and of the Council of 16 December 2020 on a general regime of conditionality for the protection of the Union budget*. December 16. Accessed martie 20, 2023. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.LI.2020.433.01.0001.01.ENG&toc=OJ:L:2020:433I:TOC>
- European Commission. 2023. "Eurobarometer no. 98 Winter 2022-2023." Accessed martie 30, 2023. <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2872>
- . 2019. "Speech by President-elect von der Leyen in the European Parliament Plenary on the occasion of the presentation of her College of Commissioners and their programme." November 27. Accessed March 23, 2023. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/es/speech_19_6408
- . n.d. *The Recovery and Resilience Facility*. Accessed martie 20, 2023. https://commission.europa.eu/business-economy-euro/economic-recovery/recovery-and-resilience-facility_en

—. 2022. *U budget: Commission proposes measures to the Council under the conditionality regulation*. September 18. Accessed februarie 20, 2023. EU budget: Commission proposes measures to the Council under the conditionality regulation.

European Council. 2021. *President Michel @ the Charlemagne Prize Ceremony*. October 2. Accessed februarie 25, 2023. <https://newsroom.consilium.europa.eu/events/20211002-president-michel-the-charlemagne-prize-ceremony>

—. 2022-2023. *Timeline - EU restrictive measures against Russia over Ukraine*. Accessed martie 23, 2023. <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions/restrictive-measures-against-russia-over-ukraine/history-restrictive-measures-against-russia-over-ukraine/>

European Council/ Council of the EU. 2022. *Rule of law conditionality mechanism: Council decides to suspend €6.3 billion given only partial remedial action by Hungary*. December 12. Accessed March 20, 2023. <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/12/12/rule-of-law-conditionality-mechanism/>

European Defence Agency. 2022a. *2022 Coordinated Annual Review on Defence Report*. European Defence Agency. Accessed ianuarie 30, 2023. <https://eda.europa.eu/docs/default-source/eda-publications/2022-card-report.pdf>

European External Action Service. 2022a. *Denmark: Statement by the High Representative on the outcome of the referendum on the opt-out in defence matters*. June 6. Accessed June 7, 2022. https://www.eeas.europa.eu/eeas/denmark-statement-high-representative-outcome-referendum-opt-out-defence-matters_en

—. 2022b. "European Union Military Assistance Mission Ukraine." December. Accessed februarie 23, 2023. <https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/2023-EUMAMUkraine.pdf>

European Parliament. Autumn 2022. "Eurobarometer no. 98.1 ." Brussels.

- . 2019. "Hearing with High Representative/Vice President-designate Josep Borrell." October 19. Accessed March 23, 2023.
<https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20190926IPR62260/hearing-with-high-representative-vice-president-designate-josep-borrell>
- Frederick, Bryan, Samuel Charap, Scott Boston, Stephen J. Flanagan, Michael J. Mazzar, Jennifer D.P. Moroney, and Karl P. Mueller. 2022. *Pathways to Russian Escalation Against NATO from the Ukraine War*. RAND Corporation. Accessed 10 10, 2022.
<https://www.rand.org/pubs/perspectives/PEA1971-1.html>
- Freedom House. 2023. "Freedom in the World 2023. Marking 50 Years in the Struggle for Democracy." Washington. Accessed March 10, 2023.
https://freedomhouse.org/sites/default/files/2023-03/FIW_World_2023_DigitalPDF.pdf
- International Institute for Democracy and Electoral Assistance. 2022. *Global State of Democracy Report 2022: Forging Social Contracts in a Time of Discontent*. Stockholm: International Institute for Democracy and Electoral Assistance. Accessed March 3, 2023.
<https://idea.int/democracytracker/sites/default/files/2022-11/the-global-state-of-democracy-2022.pdf>
- International Institute for Strategic Studies. 2023. *Military Balance 2023. The Annual Assessment of Global Military Capabilities and Defence Economics*. Routledge.
- Jozwiak, Rikard. 2022. "Ungaria cere UE să nu sancționeze trei oligarhi și amenință că nu va susține reînnoirea măsurilor împotriva Rusiei." *Europa Liberă România*, septembrie 6. Accessed martie 3, 2023.
<https://romania.europalibera.org/a/ungaria-blocare-sanctiuni-rusia/32021258.html>
- Kiel Institute for the World Economy. 2023. "The Ukraine Support Tracker: Which Countries Help Ukraine and How?" Kiel Institute for World Economy. Accessed martie 30, 2023.
<https://www.ifw-kiel.de/fileadmin/Dateiverwaltung/IfW->

Publications/-

ifw/Kiel_Working_Paper/2022/KWP_2218_Which_countries_help_Ukraine_and_how_/KWP_2218_Trebesch_et_al_Ukraine_Support_Tracker.pdf

- Krastev, Ivan, and Mark Leonard. 2023. *Fragile Unity: Why Europeans are Coming Together with Ukraine (and what might drive them apart)*. Policy Brief, European Council on Foreign Affairs.
- Lynch, Suzanne. 2023. "Hungary's Viktor Orbán plays spoilsport on NATO accession for Finland, Sweden. Hungarian parliament set to open debate on Nordic countries' bid to join military alliance." *Politico*, February 28. Accessed martie 28, 2023. <https://www.politico.eu/article/hungary-viktor-orban-play-spoilsport-nato-accession-finland-sweden/>
- Mallet, Victor, Michael Peel, and Tobias Buck. 2019. "Merkel rejects Macron warning over Nato 'brain death'." *Financial Times*, November 7. Accessed martie 30, 2023. <https://www.ft.com/content/2ee4c21a-015f-11ea-be59-e49b2a136b8d>
- Mediafax. 2022a. "Refugiații ucraineni pot trece granița cu Ungaria fără pașaport biometric sau viză." *Mediafax*, martie 3. Accessed martie 3, 2022. <https://www.agerpres.ro/politica-externa/2022/02/24/viktor-orban-ungaria-condamna-atacul-rus-in-ucraina-dar-va-ramane-in-afara-conflictului-oferind-ajutor-umanitar--871561>
- . 2022b. "Ungaria se teme de Rusia și nu permite transferul de armament în Ucraina pe teritoriul său." *Mediafax*, februarie 28. Accessed martie 3, 2022. <https://www.mediafax.ro/externe/ungaria-nu-permite-transferul-de-armament-in-ucraina-pe-teritoriul-sau-de-teama-unui-atac-al-rusiei-20566193>
- NATO. 2022b. *Madrid Summit Declaration Issued by NATO Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Madrid*. June 29. Accessed June 30, 2022. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_196951.htm

- . 2022c. *Doorstep statement by NATO Secretary General Jens Stoltenberg at the start of the 2022 NATO Summit*. June 29. Accessed martie 20, 2023. https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_197294.htm
- . 2021. *NATO 2030*. Accessed februarie 23, 2023. <https://www.nato.int/nato2030/>
- NATO. 2022d. "NATO Annual Tracking Research." Public Diplomacy Division.
- NATO Parliamentary Assembly. 2023. *Finland and Sweeden Accession. Ratification of Finland and Sweeden's Accession to NATO*. Accessed martie 31, 2023. <https://www.nato-pa.int/content/finland-sweden-accession>
- NATO. 2022a. *Statement by NATO Heads of State and Government on Russia's attack on Ukraine*. February 25. Accessed februarie 26, 2023. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_192489.htm
- OSCE. 2022. "Hungary, Parliamentary Elections and Referendum, 3 April 2022: Election Observation Mission Final Report." Office for Democratic Institutions and Human Rights. Accessed aprilie 5, 2023. <https://www.osce.org/files/f/documents/2/6/523568.pdf>
- Reuters. 2019. "Germany must up defence spending, relying on U.S. "offensive" - U.S. envoy." *Reuters*, August 9. Accessed martie 20, 2023. <https://www.reuters.com/article/uk-germany-usa-nato-idUKKCN1UZ21J>
- . 2023c. "Protests in Stockholm, including Koran-burning, draw condemnation from Turkey." *Reuters*, January 22. Accessed martie 15, 2023. <https://www.reuters.com/world/turkey-cancels-swedish-defence-minister-visit-after-protest-permit-2023-01-21/>
- . 2023b. "Sweden rejects four extradition requests from Turkey - report." *Reuters*, January 27. Accessed March 15, 2023. <https://www.reuters.com/world/sweden-rejects-four-extradition-requests-turkey-report-2023-01-12/>
- . 2022. "Sweden's blocking of Turkish man's extradition "very negative", Ankara says." *Reuters*, December 21. Accessed

martie 15, 2023. <https://www.reuters.com/world/sweden-blocking-turkish-mans-extradition-is-very-negative-ankara-says-2022-12-20/>

- . 2017. "Trump says NATO not obsolete, reversing campaign stance." *Reuters*, April 12. Accessed martie 12, 2023. <https://www.reuters.com/article/us-usa-trump-nato-idUSKBN17E2OK>
- . 2023a. "Turkish parliament ratifies Finland's NATO accession as Sweden kept waiting." *Reuters*, March 31. Accessed aprilie 3, 2023. <https://www.reuters.com/world/europe/turkish-parliament-approves-finlands-nato-accession-2023-03-30/>

Sarcinschi, Alexandra. 2023. "Crize suprapuse: între obiectivitatea indicatorilor statistici și dramatismul crizei umane." Edited by Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate. *Colocviu Strategic. Ediție specială* 1 (209): 5-9. Accessed martie 31, 2023. doi:10.53477/1842-8096-23-01

Sarcinschi, Alexandra. 2020. "Race for Vaccine and Medical Resources: a New Side of the Struggle for Power on the International Arena." Edited by Centre for Defence and Security Strategic Studies. *Strategic Impact* ("Carol I" National Defence University) 77 (4): 7-26. Accessed ianuarie 27, 2023. https://cssas.unap.ro/en/pdf_periodicals/si77.pdf

Teslova, Elena. 2022. "US, NATO want victory on Ukraine battlefield to destroy Russia: Lavrov. Kyiv, Washington can end conflict at any time by addressing threats identified by Moscow, says Russian foreign minister." *Associated Press*, December 27. Accessed februarie 23, 2023. <https://www.aa.com.tr/en/russia-ukraine-war/us-nato-want-victory-on-ukraine-battlefield-to-destroy-russia-lavrov/2773676#>

V-DEM Institute. 2023. *Democracy Report 2023. Defiance in the Face of Autocratization*. University of Gothenburg. Accessed January 30, 2023. https://www.v-dem.net/documents/29/V-dem_democracyreport2023_lowres.pdf

World Justice Project. 2023. *Rule of Law Index*. Accessed martie 30, 2023. <https://worldjusticeproject.org/rule-of-law-index/global/2022>